

LŐRINCZ GYÖRGY

MÉG EGYSZER...

Öninterjú

A besúgók kapcsán feltétlenül szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy kik és hányan lettek öngyilkosok, alkoholisták, hány és hány család ment tönkre visszafordíthatatlanul.

Ahol az embert megalázzák, ott már nem tud másként élni, mint saját érdekéért, saját hasznát keresi, és nincsen benne többé szív, még akkor sem, ha ünnepel, vagy ha szeret, vagy ha imádkozik.

HÖLDERLIN

■ – Többször megszólaltál a besúgással s a besúgókkal kapcsolatban.

– Igen. Valóban több cikkben is megszólaltam, s ráadásul írtam három vagy négy novellát, elbeszélést és egy regényt is erről a kérdéstről.

– *Miért foglalkoztatott téged annyira ez a téma?*

– Talán mert kétségbe vont mindent, amit fontosnak tartottam az életben. A szeretetet, a bizalmat és az önbecsülést. Vagy talán azért, mert az életem legnagyobb kihívása volt abban a korban, amelyben éltünk. Az árulás a legaljasabb tettek egyike, részben mert bizalomra, barátságra, kölcsönös tiszteletre épít, részben mert szétzúzza az őszinte emberi kapcsolatokat is egy olyan társadalmi közegben, ahol már nincs is más érték, mint az őszinteség és bizalom. Tehát a legutolsó és legtisztább emberi értékeket számolta fel. Éppen ezért a besúgás kérdése nem bűnbánat, de nem is megbocsátás kérdése. Főleg azok esetében, akik önként és vígan jelentettek vagy túlteljesítettek.

– *Miért?*

– A besúgók kapcsán feltétlenül szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy kik és hányan lettek öngyilkosok, alkoholisták, hány és hány család ment tönkre visszafordíthatatlanul. Ha róluk egy pillanatra is megfelelkezünk, akkor annyi, mintha az egész korról megfelelkezünk. Amikor tehát a megbocsátásról vagy feloldozásról beszélünk, akkor gondolnunk kell minden egyes halottra is vagy

azokra, akik a megfélemlítések, meghurcolások miatt elzüllöttek, alkoholistákká váltak. Udvarhelyen csak az én közvetlen ismeretségi körömből négyen lettek öngyilkosok. Akikről pontosan lehetett tudni, hogy miért vetettek véget az életüknek. És ezek ráadásul nem voltak csúcserőtelmiségek. Ráadásul most utólag feltételezhető, hogy a '90 utáni első, besúgással kapcsolatos megnyilatkozások, megszólalások sem a meghurcoltak, megalázottak, bebörtönözöttek véleménye volt, ők valójában még föl sem ocsúdhattak, hanem sokkal inkább a Securitate háttéremberei, akik szervesen tovább működtek, azoké, akiknek a feladatuk volt a körülmények tisztázásának az ellehetetlenítése, a tisztánlátás megakadályozása. '89 után például megpróbáltunk egy „fehér könyvet összeállítani” a '89 előtt meghurcolt, megvert emberekről – elszabotálták. E láthatatlan személyek háttértevékenységének köszönhetően nem látunk tisztán még ma sem, olyanok ők, mint a *hivatásos* fórumozók vagy a tévéműsorok betelefonálói, akik valószínű fizetett „alkalmazottként” egy-egy intézményt, pártot képviselve folyamatosan zavart keltenek. Éppen ezért a kérdés nem az lett, ami kellett volna, hogy legyen, vagyis hogy lehet-e *minden helyzetben erkölcsösen cselekedni*, hanem épp ellenkezőleg: a tisztánlátás megakadályozása, a zavarodottság fenntartása. Ráadásul egy alapjaiban vallásos társadalomban tudatosan a megbocsájtásra s a keresztény erkölcsre apelláltak. Persze, ehhez hozzájárult az is, hogy a társadalom nem nyilvánult meg egységesen, s a halottakat nem lehetett föl-támasztani, a széthullt családokat egygé forrasztani. Ez végletessé, befejezetté tette a megválaszolhatatlant. Fokozta ezt, hogy a besúgott mindig is egymagában állt a hatalom, a besúgó s egy besúgásra épült társadalom teljes gépezetével szemben, a szomszédos államok is egymás között kapcsolatot tartottak fenn, átadták, működtették az egyébként is többszázados tapasztalatot, illetve az új helyzetben fölerősítették a megbocsájtás fontosságát, már-már elutasították a tisztázás, tisztánlátás óhaját. És így lett, épp emiatt az új világ is olyan, amilyen. Mert nem tudtuk, át sem gondoltuk, hogy a hangadók véleménye mögött kik állnak. Az új hatalomba beemeltek mögött kik állnak. Egy pillanatra a társadalom látóteréből eltűntek bizonyos szervezetek, a háttérben persze tovább tevékenykedtek és ők maradtak az egyetlen szervezett erő hosszú időn át. És amikor erre rájöhettünk volna, már meg is szilárdult az új hatalom. Ráadásul ekkor már a nyugati kormányoknak sem volt érdekük a teljes hatalomváltás, kialakult kapcsolatrendszerekkel rendelkeztek, kialakult kapcsolatok működtek – ez a leglátványosabban például Magyarországon látható –, s tudták: a szorult helyzetben lévő, kiszolgáltatott kommunistákkal könnyebb egyezkedni, mint a tiszta, erkölcsös, de ismeretlen emberekkel kapcsolatot teremteni, esetleg vitatkozni. Ez sajnos csak mára vált egyértelművé, amikor már láthatjuk, hogy mit kértek tőlünk ezért. Tulajdonképpen az egész „rendszer-váltás” egy rejtett gazdasági háború fedőművelete volt: „szabadságot” adunk nektek, de cserébe nyissátok meg piacaitokat s a gazdaságot.

– *Mi és mikor volt az első ilyen irányú tapasztalásod?*

– Mielőtt erre válaszolnék, ki kell térnem egy másik kérdésre is. Én falusi származású voltam, teljesen idegen volt számomra a többsikű gondolkodás. A többféle identitás. A rendszerváltás után, amikor először mentem Magyarországra, szinte ledöbbsentem attól, milyen magas szinten tudtak beszélni az ottani emberek. Aztán rájöttem arra, hogy miközben mi arra törekedtünk, hogy elrejtjük a legigazabb, legőszintébb gondolatainkat, őket a nyelvi precizitás, a nyelv tökéletes birtoklása foglalkoztatta. Még árnyaltabban, egyértelműben fogalmazva, nekem falusi gyermekként az első időkben gondot jelentett a saját gondolataim pontos megfogalmazása is, hogy azután, miután elkerültem otthonról, rögtön azzal szembesüljek, hogy egyféle nyelven beszélnek az emberek otthon a családban, másféleképpen az utcán, és megint másféleképpen a HIVATALBAN. És ez nemcsak az akkor divatos politikai fej-

tágítókon érte el a maga mélységeit vagy csúcseit, hanem az élet minden területén. Később sokszor elgondolkoztam a személyiségem különböző rétegein, s megdöbbentem, hogy milyen színéváltozó emberré lettem az évek során, miként váltottam egyik identitásból a másikba. Kerültem el, rejtettem el a számomra, esetleg a másik személy számára is veszélyes gondolatokat, dolgokat. Persze sok időbe telt mindez. Én, miután leszereltem, Zetelaka környéki tanyákon tanítottam, csupa lányok között, éppen ezért, ha csak tehettem, csillogtattam az eszemet. Ráadásul naiv falusi voltam, akinek érték volt az őszinteség. 1973-tól 1989 decemberéig egy gyárban, a székegyudvarhelyi Technoutilajban dolgoztam, s mert diszpečser voltam, reggel 30 műhelybe kellett bemenjek, s kb. száz emberrel szóba álljak, akiknek – főleg miután megjelent az első kötetem, az *Amíg csak él az ember* – az első kérdésük az volt, na, mit szólsz, vagy mit szól Ceaușescu elvtárs tegnapi beszédéhez? S mert Ceaușescu elvtárs ugye mindennap beszélt, s mert minden reggel volt egy tegnap is, nekem nagyon meg kellett gondolnom, hogy kinek mit mondhatok. Minden kérdésre, a bizalomtól és más meghatározóktól függően, különböző eszmerendszerekbe kellett nemcsak helyeznem magam, hanem válaszolnom is. Ekkor mondta a feleségem, hogy beszélj, csak beszélj, mert általában az ember szája vereti meg a seggét. És majdnem így is lett, bár az igazság az, hogy nem vertek meg. Viszont el kell mondanom, a bizalmatlanság később, az évek során olyan fokot ért el bennem, hogy odajutottam – egykét ember híján mindenki iránt –, hogy a legtöbb ismerősömmek elmondtam valamit, *amit egyedül csak neki mondtam el*, s lejegyeztem, hogyha arra valahol, valamikor rám kérdeznek, tudjam, „honnan fúj a szél”. Ekkor és ebből írtam egyébként a *Véleménynélküli ember* című novellámat, vagyis hogy, miként válik véleménynélküli emberré az ember.

– *Térjünk vissza közvetlenül a besúgásra. A legfontosabb kérdés számomra: miért lesz, hogy lesz valaki besúgó... Melyek voltak azok a kérdések, amelyekkel sarokba szorították az egyes embert. Feltételezem, senki nem jelentett önszántából...*

– Tévedsz. A kérdés sokrétűbb, mert igenis jelentettek... Ahogy Hamvas Béla írta egy öninterjújában az ötvenhat utáni helyzetről: „Az elaljasodáshoz minden kedvezett, és semmi egyéb nem volt, mint elaljasodás”. És ez érvényes volt ránk is.

– És itt álljunk meg újra egy pillanatra, tegyünk egy kis kitérőt. Nézzük meg, hogyan, mikor s miként szervezték be a nagy többséget. A kezdetekben, tehát a 45-ös rendszerváltáskor, akiket be akartak szervezni, azok egy része már eleve megfélemlített, kiszolgáltatott ember volt. Aki vagy a régi uralkodó osztály tagja volt, vagy az előbbi rendszer fenntartója, besúgója, valamelyik reakciós párt tagja, például nyilas vagy elítélt, aki börtönben volt, és onnan szabadult, vagyis olyan helyzetben voltak mind-mind, hogy számukra nem volt más kiút. És erre a hatalom birtoklóinak megvolt a tapasztalatuk és megvoltak a módszereik. Hisz gondold el, te, a naiv ember, kivel beszéltél volna őszintebben, nyíltabban, mint egy börtönviselt emberrel... (És itt és most nem is beszélek azokról, akik önszántukból, elvhűségből vagy meggyőződésből, esetleg irigységből, gyűlöletből, anyagi vagy hivatali előnyökért, hatalmi céllal jelentettek. A kommunistákról. A karrieristákról. Vagy akik titkos hatalmat, védettséget akartak maguknak. Akik a frusztráltságukat, semmi voltukat akarták ezzel kompenzálni. Meg kell nézni a negyvenes évek újságjait, megdöbbensz, amit ott tapasztalsz. Tele volt a sajtó önkéntes feljelentőkkel. Azt is mondhatnám, burjánzott a feljelentés)...

– Viszont az egyszerű emberek közül a hangadókat, akiket csak simán kiszemeltek, vagy fölhívták magukra valamivel a figyelmet – és itt már inkább a hetvenes évekről beszélek –, azokat általában kétféle céllal „hívták” be. Őket vagy csak megfélemlíteni akarták, vagy hogyha látták, hogy a megfélemlítés során valóban meg is ijedtek, egyszerűen beszervezték. Ezt a feltételezést megerősíti az is, hogy ezeknek a behívását, sőt a megverettetését is, ha a helyzet úgy kívánta, tehát nem tudták meg-

törni a behívottakat, kiszivárogtatták, már-már szinte dobra verték, hogy ijedjen meg, féljen, rettegjen a közösség, míg a „csak” szervezési céllal behívottak behívását titokban tartották. Viszont, persze a kortól függően, most egy nagyon meglepő dolgot mondok. Az én meglátásom szerint, mint már jeleztem, például a hetvenes években, nem volt kötelező kényszer a besúgás. Igaz, ekkor már a feltételek is mások voltak, mint korábban, de számítottak arra is, hogy nem mindenki szervezhető... És persze ez csak ott derülhetett ki, bent, amikor szóba álltak. És ezt nem csak azért gondolom, mert hívták a következőt, aki simán belépett, hanem a beszélgetés során derülhetett ki az is, hogy alkalmas-e az illető vagy sem. Akit viszont csak szervezési céllal hívtak be – bár a megfélemlítés és a különböző előnyökkel való kezegetés ekkor is működött –, a forgatókönyv nagyjából a következő volt: amikor behívták, és szembekerült a hivatal emberével, persze a különböző stiklik után, mint a több órás várakoztatás, az ajtó bezárása, hisz minek kellett bezárni az ajtót, amikor lent fegyveres őr őrködött, ha nem a megfélemlítésért, többnyire a következő kérdést tették fel: – Tudja úgy-e, miért hívtuk? Persze a válasz az volt, és igazat mondtunk:

– Nem.

– Nem?

– Nem.

– Gondolkozzék rajta... – mondta udvariasan vagy komoran a tiszt – személye válogatta.

– Most már tudja?

S majd jött az ismert mondat:

– Mert ne feledkezzen meg róla, mi mindent tudunk... És mondtak valamit, valami általánosat, olyant, amit mindenki mondhatott s te is... Mert tele volt az életünk tiltásokkal, vagy más se volt az életünkben, csak tiltás. Nem láthattuk azt sem, amit láttunk, vagy legalábbis mást kellett mondani...

Persze ilyenkor az ember elgondolkozott, hogy azokban a napokban kivel, kikkel találkozott, kinek, hol és mit mondott. Járt az esze. És valósággal megkönnyebbült, amikor aztán az első „segédigét” (Esterházy), az első konkrét, valóban általa mondott szöveget hallotta. Hogy ekkor és ekkor... Itt és itt... Aztán kezdődött az – mindenkinek az alkata, lelki ereje szerint –, hogy tagadsz, árnyalsz, mellébeszél, majd amikor följajnlották, hogy dolgozz velük, vagy fejet hajtasz, vagy elkezdesz menekülni a kérdés elől. – Én azt nem tudom megtenni!

– Miért?

– Hát...

– Maga nem hazafi? Magát nem ez az ország iskoláztatta? A pártunk és kormányunk? S mindezt persze egy olyan országban kérdezik, ahol az iskolában nem arra tanítják az embert, hogy tiszteld apádat, anyádat, hogy valamit a szüleinek is köszönhet az ember, hanem mindent a pártnak...

– Én nem járok sehová, próbálsz menekülni. (És attól a pillanattól valóban nem jársz). Vagy: – Nincs nekem pénzem arra, hogy naphosszat a különböző helyeken megjelenjek.

– Mi segítünk... – MI! És megjelenik a hivatali többes! Az intézmény! A párt! Mi, akik sokan vagyunk, szemben veled, aki egyedül vagy! Aki apró, kis folt, semmi vagy. *A Besúgó voltam, szívem* című regényemben ezt szándékosan már-már újságírói tényyszerűséggel írtam le, annyira fontosnak tartottam a módszerek bemutatását. Vagy a rémhírkeltést. A bomlasztást és hírbehozást. Mert persze azt is megtették, hogy akit nem tudtak szervezni, a legforgalmasabb útszakaszon megállították, hogy lássa mindenki, az illető a Securitate főnökével vagy alkalmazottjával órát beszélget. Szándékosan nem engedték el. S aztán persze olyan úr lett az addig tisztelt, nagyrabecsült személy körül, mintha befalazták volna.

– *Te készültél arra, hogy egyszer hívatnak?*

– Talán minden értelmiségi ember készült, mert végül is nem másokat hívtak be.

– De visszatérve az első „behívásra”, „beszervezési kísérletre”, ez az után történt, hogy dr. András Zoltán főorvossal elmentünk Kapussy Antalhoz Gyimesközéplokra.

– Később tudtam meg, hogy Kapussy Antalt és a feleségét a valamikori csendőrség épületében helyezték el, s mindent lehallgattak. Tény, hogy amikor jelezték, hogy másnap X. órára be kell mennem, akkor annak ellenére, hogy a „személyzetis” kikötötte, hogy ne tudjon róla senki, senkinek sem szabad elmondanom, rögtön elmentem András Zoltánhoz, hogy őt hívatják-e? Nem hívták. Majd, most már nem emlékszem, milyen körülmények között, de beszéltem Katona Ádámval is, aki egyfajta mentorom volt, s már addig is sok hasznos tanácsot adott – ahogy megismert, rögtön azt tanácsolta, hogyha lehetőségem lesz, azonnal álljak be a pártba – amit én kisebb ellenkezés után meg is tettem. (Ezt ma sem szégyellem, mert az bizony óriási védettséget jelentett számomra.) Egyébként is az ötvenes-hatvanas években ha valaki valahová csak egy kérvényt is írt, mindig azzal fejezte be, hogy „Éljen a Román Munkáspárt”! Vagy: „Építjük a demokráciát”! Vagy: Éljen a Román Munkás Párt élén Gheorghe Gheorghiu Dej elvtárral stb. stb.; vagy ahogy behívtak, rögtön a párttag vagy párttitkár ismerőseiről kezdett beszélni... Én például az első „roham” után azt hangoztattam, hogy egy öntudatos párttag vagyok, s csak a pártnak vagyok hajlandó jelenteni. De visszatérve Katona Ádámra, Ádám azt a tanácsot adta, hogy rögtön, még az elején kérdezzem meg, hogy Ubornyai elvtárs (ő volt a municípiumi elsőtitkár) tud-e a behívásomról? Amit én meg is tettem. Ahogy másfél, kétórás várokoztatás után elkezdődött a beszélgetés, szerényen, udvariasan, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, megkérdeztem: – Ubornyai elvtárs tud a behívásomról? Ettől szemmel láthatóan meg is lepődött az illető tiszt. Rám nézett, majd azt mondta fenyegetően, hogy ne szemtelenkedjem vele. Mire én, továbbra is udvariasan, azt mondtam, hogy egyáltalán nem szemtelenkedem, csak akarom tudni! – Mái obraznícule – tegezett le –, de meghökkent. Majd váratlanul azt kérdezte, hogy mondtam-e el valakinek is, hogy hívatva vagyok. Mire én azt mondtam, hogy persze. Meg kellett mondanom a feleségemnek is, s a főnökömnek is (Kolumbán Lászlónak hívták a termelési osztályfőnököt, akivel később, együtt, kétszer is voltunk bent) el kellett kérezkednem. Ekkor, bár még rám kérdezett, hogy nem tájékoztatott a káderes, hogy nem szabad tudnia másnak róla, rögtön fölállt, bement egy szomszédos irodába. Rövid szünet következett, a többi már az én esetemben szinte komolytalanság volt. Ez után mondtam, hogy én a párttitkárnak, ha valami olyanról tudok, rögtön jelentek, hisz mindennap találkozunk. Ami igaz is volt, mert a mi irodánktól, a termelési irodától három ajtóra volt a pártiroda. Persze, valószínű esete válogatja, de ezután, bár még később, valószínű, hogy megfélemlítsenek, hívtak be, viszont többet, szervezési céllal, nem hívtak. Megírták a szokásos papírt, amivel valószínű igazolták a munkájukat, amit persze legtöbb esetben ők is diktáltak, hisz az ember még máskor, nyugodt állapotban sem tudott volna románul fogalmazni, aláírták, még megfenyegettek, majd elengedtek. Mindez persze Udvarhelyen volt. S mindez persze függött a hivatal parancsnokától is. Ahogy biztos vagyok abban is, hogy egy vegyes lakosságú városban, ahol nem volt egy „Ubornyai elvtárs”, s esetleg nem voltál párttag sem, minden másképp működhetett. És akit be akartak szervezni, azt be is szervezték... Ahogy abban is biztos vagyok, hogy bárhol, bárki környezetében könnyűszerrel megkapták a megfelelő embert, vagy azt, aki be is akart sügni. De be kell vallanom, a fenti látszat ellenére, a „szemtelenkedésemre” később, évek múltán, benyújtották a számlát. Az intézmény aljassága nem változott. Ez, *hogy értse mindenki, hogy miről beszélek, a forradalom után négy évvel történt* – tehát elég hosszú az intézmény emlékezete –, a fiamat az egyetem elvégzése után Konstanca

mellé, Topraisára, egy büntetőszázadba vitték katonának. Ahol együtt voltak az egyetemest végzettek a négyosztályos köztörvényes bakákkal és a büntetett tisztekkel. Itt többnyire hasonló szülők vagy pedig vegyes házasságból származó, magyar-román vagy román-magyar szülők gyermekei voltak. Tudtommal romániai magyar írónak, még Pusztai Jánosnak a fia volt ott katona. A fiam el is ment az országból. Most az olyan megfélemlítésekről nem is beszélek, hogy másvalakitől hívtam a saját telefonszámomat, a telefon bekattant, s hát Katona Ádám a fájdalommentes szülésre tanítja a második gyermekünkkel terhes feleségemet. Vagy egy alkalommal érkezik Szabó Máthé Barna, a *Vitorlaének* című antológia egyik tehetséges költője, hogy hívni akart, a telefon bekattant, s hallotta, hogy mi mit beszélünk. És ez, ki tudja, hogy hányszor fordult elő.

– Amit még hozzáfűzhetnék ehhez a fejezethez, az az, ha a beszerzés megtörtént, a legtöbb – mert voltak itt is kivételek, hogy ki, mit és mennyit jelentett –, a többség szemrebbenés nélkül jelentett. S megmondom azt is, miért. Mert nem beszélhetett róla, a besúgót előbb-utóbb fanatizálja vagy ösztönzi a kibeszélhetetlenség. Hogy nincs lehetősége senkivel beszélni, bevallani, megosztani a titkát. Hisz kivel beszélhetne őszintén? Magával a besúgóval? *A besúgás sajátossága, hogy az egyetlen ember, akivel a besúgó őszintén beszélhet, csakis és csakis a tartótiszt lehet.* És az évek során eljut oda, hogy a tartótiszt már-már barátjává válik, vele tud a leginkább megnyílni, őszintén beszélni. És beszél. Persze hangsúlyozom, mindez függ a kortól s a besúgó személyiségétől is. Hisz voltak olyanok is, és ezt is el kell mondani, akik a hivatallal szembeni gyengeségüket azzal kompenzálták, hogy a barátiknak „megsúgták”, hogy őket beszervezték, s egyben megkérték arra is, hogy előttük ne beszéljenek kompromittáló dolgokat. Mert őket is figyelik, figyelhetik. Mások, egy-egy „behívás után”, megkeresték azokat, akikről a hivatal érdeklődött, s megmondták nekik miről érdeklődtek. De a legtöbb jelentett. Vígán és énekelve. Persze volt, van ennek a történetnek egy olyan oldala is, hogy a gyárban, ahol én voltam, nem lehetett annyira megfélemlíteni az embert. Nem voltak annyira kiszolgáltatottak, mint egy hivatalban vagy kutatóként, esetleg egy-egy szerkesztőségben, egyetemen. És persze, akikről jelenthetett volna is, azok se voltak annyira fontos emberek. A „szerv” dolgozott, mert rosszul működött a társadalom, s ennek néha így vagy úgy hangot kellett adni. És azt is el lehet fogadni, hogy volt olyan kényszerhelyzet is, amikor az illető számára nem volt a beszerzés elől menekvés. Ezt írtam meg a *Kuron Anna balladája* című novellában. Csak, és itt van a kutya elásva, a „forradalom után” elő kellett volna állni és beszélni. Nyilvánosan vagy legalább titkon bocsánatot kérni az áldozatoktól. De a nagy többség nem állt elő, mert valószínű bíztak abban, hogy az állam a történelem során mindig is megvédte a besúgóit. Nem fedhet fel a kilétüket, mert már a forradalom másnapján újra szüksége volt rájuk. És láthatjuk azt is, hogy a többségi társadalom még csak most jutott el az ötvenes évekig... Most kezdtek elővenni az akkori börtönparancsnokokat. Alexandru Visinskit és Ion Ficiort. Akikhez vér tapadt. Akik emberek százainak a haláláért felelősek. És kérdés, akkor mikor kerülhet sor az eltelt többi 55 évre? Talán 65 év múltán veszik elő majd azokat is, akik lövettek a forradalom idején?

– *Tehát ezzel el is értünk a forradalomig. Hogy és mivel magyarázod, hogy nem következett be a változások után az öntisztulás... A kiközösítéstől féltek?*

– Hát igen... Nehéz kérdés ez is. Az ember csak ül és töpreng, csak ül és csodálkozik, hogy miért nem következett be mindez. Bár tudok olyan eseteket is, papokról van szó, akik rögtön a „forradalom” után vallottak... Kivételes s jellemes emberek ők. A nagy többség még azután sem állt elő, amikor már azok, akik kivették a megfigyelési ügyirataikat, találkoztak a besúgóik nevével. Hogy miért? Félték a kiközösítéstől? De hisz nem volt amiért. A legtöbbjüket már a régi rendszerben, még a forra-

dalom előtt beazonosították, tudták, hogy kik ők, csak elő kellett volna álljanak. Fölfedjék a kilétüket, s bocsánatot kérjenek. És éppen ez, hogy nem álltak elő, nem vallottak, jelezte a bűnösségüket. Ráadásul a társadalom sem volt felkészülve, hogy mit kellene tennie, még miután az iratokból kiderült a besúgók, besúgóik kiléte sem. Nem határolódtak el – egy-két kivételtől eltekintve, senki. Hogy legalább nyilvánosan megtagadják a kézfogást. (Ebben a kérdésben egyedül csak Kőnczei Csilla volt következetes). Talán bennünk volt a félelem, hogy visszatérhetnek? Hogy nincs még befejezve semmi? Ismertem egy olyan újságírót is, akit egyébként mindaddig tiszteltem, hogy mentünk Székelyudvarhelyen, az utcán, s ő öldökölte Páll Lajost, hogy szólaljon meg, mert azt terjesztik, hogy az ötvenhatosok nagy többsége besúgó lett. Lajos egy ideig tűrte, tűrte, aztán fölmérgeződött, s azt mondta, ő nem volt az, védjék magukat, akik azok voltak. Hangsúlyozom, mindez a forradalom után történt, s mit ad az Isten, nemsokára kiderült, hogy épp az illető újságíró volt besúgó. Szóval voltak mélységei az aljasságnak...

– Miért *nem következett be, következhetett be senki esetében úgymond a „katarzis”*?

– Katarzis? Láttál Te valakit is a két országban, itt és Magyarországon, aki előállt volna, s vallomást tesz? Esterházy Pétert írt az apjáról. De ő nem is tehetett mást, miután megírta a *Harmonia Caelestis*. Rettegtek, lapultak, s várták, hogy mi történik. S rettegnek, lapulnak ma is. És el kell mondanom, hogy nekem is, pontosabban a *Besúgó voltam, szívem* című regényemnek, ezt rótták föl legnagyobb hibájául. Hogy a főhős sosem vallott, csak rettegett és lapult, nem élt át katarzist. De meg kell mondanom, hogy a regény befejezéséhez közeledve, hetekig töprengtem rajta, hogyan fejezzem be. Van-e nekem jogom, akit nem hozott kimondott válsághelyzetbe a sors, elítélni bárkit is? – tettem fel a kérdést. És úgy éreztem, nincs. Ha el lettem volna ítélve ilyen okból valaha is, be lettem volna börtönözve, akkor, valószínű, igen. De így, nem. És jobb híján, az „Istenre bízom” az ítéletet vagy feloldozást. És áldom a sorsot, hogy nem tett nagyobb próbára engem. Álljon itt érdekességként a regény befejezése.

– ... Az Isten ott ült egy felhő csücskén, a máskor szelíd kék szeme rosszállóan villan, bozontos fehér szakálla, fehér szemöldöke, haja körbefogja az ezerráncú, máskor jóságos, szelíd, most haragos arcát, a homlokán, két oldalt kidagadnak az erek. Ül és vár, ül és vár...

Göcs Aladár egy létrán, álmában, araszol föl az ég felé.

Nincs semmi alatta, csak a hideg mélység.

Nincs semmi körülte, csak az acélos szürke űr.

Fogja a létra fokait, kapaszkodik keményen, nem mer a mélységbe visszanézni. Nézi az Isten világos, búzavirágkék szemét, ahogy világol a sötét űrben, s bár a létra csak a levegőben függ, a levegőnek támasztva áll, tudja, amíg az Isten rajta tartja a szemét, amíg az Isten nézi, amíg az Isten ott van a felhő csücskén, addig nem dőlhet el a létra, hiába áll támasz nélkül a semmiben. A fontos az, hogy ne mozduljon el róla az Isten tekintete. Nézze őt, fogják egymás tekintetét. És Isten ott van a felhő csücskén, csak őt nézi és rá vár, s amikor közel ér hozzá, amikor kezével megérinti a felhő csücskét, azt kérdi:

– Hogy éltél a földön, Göcs Aladár? Istenhez méltó életet éltél-e?

– Nem, Uram, egyáltalán nem. Emberhez méltót sem éltem, bűnbe vertem magam nap mint nap...

– S akkor? – kérdi az Atyaisten – s kék szeme elsötétül, ezerráncú arca elkomorul, megfeszül, a fehér bőrön átderengenek a kék erek. – Akkor mit vársz tőlem?

– Megbocsátást, Uram, megbocsátást! Nem igaz, nem lehet igaz, hogy számomra nincs megbocsátás!

– És mit követtél el, Göcs Aladár?

– Besúgó voltam, Uram! Elárultam a felebarátaimat, testvéreimet, s csak most tudom, hogy bűnt követtem el.

– (...)

– Nem igaz, nem létezik, hogy nincs más megbocsátás, csak a halál, Uram!

– Ki mondta ezt?

– A vejem s a lányom.

– Hittél te bennem valaha is, Göcs Aladár?

– Nem. Nem, Uram! Engedd, hogy megérintsem a sarud!

– Ha nem hittél, miért vársz tőlem megbocsátást? Megbocsátani csak azoknak tudok, akik hittek, s hisznek bennem!

– Nem hittem, Uram, soha. Bevallom őszintén, de most már törekedni fogok...

– Nem hisznek mások sem, csak törekednek rá!

– Értem Uram, törekedni fogok rá.

– Képtelkedtek az életek folyamán, nem hisztek, még csak nem is törekedtek, s csak amikor megvénültök, akkor kerestek meg...

– Egész életünkben feléd megyünk, Uram!

– Bűnben, mocsokban és szennyben...

– Igen, Uram, bűnben, mocsokban és szennyben, hogy megismerhessük később a szenvedést s a megtisztulást. A lelkiismeret-furdalást s a feloldozást. A kint s a gyöttrődést. Hogy megismerhessünk Téged, Uram! Mert miért esedeznénk hozzád, Uram, hogyha tisztességben éltük le az életünket? Miért? Miért esedeznénk, hogyha magától értetődő lenne a megbocsátás? Akkor miért bocsátanál meg, Uram, hogyha nem követtünk el soha semmit, semmi ellenedre valót? Miért? Ha hitben éltünk? Hisz Te mondtad... tökéletes nem lehet soha senki, csak törekedhetünk rá...

– A tökéletesség felé haladni mindig!

– Bűnben és mocsokban, Uram?! Akkor van-e megbocsátás? Mondd, mit tehetnék?

... Gyöngé szellő rebben, Göcs Aladár alatt meginog a létra, szárnyra kapja a borzos-bodros báránnyelhetőt.

– Érints meg, Uram! – kiáltja. – Ne menj el addig, érintsd meg az én orcám! Évek óta bűnhődök, Uram, nem bírom tovább! Csupa kín és szenvedés az életem. Rettegek nappal, rettegek éjjel, hogy nehogy álmomban elszóljam magam...

– Mít akarsz? – mordult rá az Úr. – Mít akarsz?

– Választ, Uram! Választ a kérdéseimre! Hogy rettegek-e tovább, vagy „vonjam le a következtetést” én is... A fát is kiválasztottam már, Uram – kiáltja Göcs Aladár kétségbeesetten. – Mondd, mit tegyek?

– A fát?

– Igen, a fát, s megvettem a kötelet is...

– Azt mondtad, engem keresel, felém akarsz jönni!

– Igen, Uram, téged kereslek, s csak téged akarlak!

– Akkor...

– Nem adtál választ, Uram!

– ...

– Nem adtál választ, Uram, szólj, kiálts!

– Nem adtam? – hallja a távolból az elhalkuló hangot – azt mondtad, felém akarsz jönni...

– Igen, Uram! Mindenre születik ember. Hősnek is, árulónak is, legyőzöttnek és győzőnek, gyávának és bátornak, megalázottnak és dőlyfősnek, mindenre.

– Akkor...

– Meddig szenvedjek, Uram?! Meddig?! – kiáltja. – Vagy akkor szeretsz, hogyha versz? Akkor?